



Orla Lehmanns tale ved Roskilde Stænderforsamling I.

Taler

Orla Lehmann
Jurist og politiker

Sted

Roskilde

Omstændigheder

Taler, holdt i Roskilde Stænderforsamling 1846 Værnepligtssagen var i 1842 indbragt saa sildigt, at Kommissarius maatte tage den tilbage, og i 1844 i en saadan Tilstand, at Forsamlingen maatte fraraade den. I 1846 forelagdes den 10de August, 26 Dage efter Forsamlingens Aabning, 36 Dage forinden dens forud bestemte Slutning; men ved strengt Arbejde lykkedes det Komiteen at fremlægge sin meget omfattende Betænkning den 8de September, og da det ikke lykkedes Sagens mange Modstandere at faa den udsat til næste Samling, og da der indrømmedes en Forlængelse af Samlingen paa 8 Dage, blev den efter en meget omfattende Behandling tilendebragt derved, at Lovudkastet vedtoges med en Række af frisindede Ændringer. Sagen mødte stærk Modstand fra de hidtil fritagne Samfundsklassers Side. Navnlig strømmede der en Mængde Petitioner ind fra alle Landets Kjøbstæder, og i Stænder salen blev den slet forsvaret af den militære Tilforordnede, og heftig angrebet af flere af Forsamlingens dygtigste og indflydelsesrigeste Mænd. Derimod fandt den i Komiteen, som raadede over gode Kræfter, og i hvilken navnlig Oberst Abrahamson udfoldede en betydelig Virksomhed, en meget grundig Behandling, og i Kammerherre Scavenius en loyal og korrekt Ordfører. Jeg havde taget levende Del i Komiteens Arbejde, og Stændertidenden viser, at jeg for en ikke liden Delbar Diskussionen. Mine for skjellige Taler, som strax efter Sessionens Slutning ud gaves i et særskilt Skrift, har jeg her sammenarbejdet i tre Afsnit, af hvilke det første omhandler Sagen i Al mindelighed og de vigtigste Hærorganisationen vedkom mende Systemer, som derved bragtes under Overvejelse, det andet angaar de særlige Spørgsmaal af overvejende Betydning, det tredje mit Foredrag under Slutnings behandlingen. De af mig enten ene eller i Forbindelse med andre Medlemmer af Komiteen stillede Amendements sejrede ved Afstemningerne. - Modstanden mod denne indgribende Reform var imidlertid ikke brudt derved, at Stænderne understøttede Regeringens, navnlig af Kongen selv fremdrevne, For slag, og Sagen henstod uafgjort, da Forfatningsforandringen 1848 indtraf. Værnepligtssagen kom saaledes til ved Siden af Grundloven at sysselsætte den grundlovgivende Forsamling, i hvilken jeg ikke havde Sæde. Men ved at sammenholde, hvad der dengang blev Lov og meget af hvad der senere er blevet gennemført, med mine Fore drag, vil man finde, at de fleste af de deri indeholdte Tanker efterhaanden ere blevne til Virkelighed. Netop derfor er det dobbelt Pligt for mig at tilføje, at jeg skylder Meget deraf mit nøje politiske og personlige Forhold til daværende Kaptain Tscherning.

Almindelig Værnepligt — Almen væbning — hvervet Hær.

Lige fra den Tid, da den offentlige Forhandling om Landets Forsvarsvæsen indledede vor nyere politiske Udvikling, ere Spørgsmaalene om almindelig Værnepligt og om Almenvæbning gaaede Haand i Haand med hinanden. Ogsaa Stænderne have sat dem i Forbindelse med hinanden, og det baade i 1842 ved Drøftelsen af et Lovforslag, der var saa ufyldstgjørende, at den kongelige Kommissarius maatte tage det tilbage, og i 1844, da Forsamlingen under Ledelse

af den Mand, som nu ind tager Kommissarii Plads, stillede den Fordring, at, for inden man kunde gaa ind paa almindelig Værnepligt, maatte man vide, hvorledes den derved vundne Masse af Værnepligtige skulde bruges. Det er derfor intet Under, at de mange fra Kjøbstæderne indkomne Adresser gaa ud paa, at begge Dele maatte følges ad; thi om Begejstringen for Almenvæbning end hos Mange kan være en Frugt af deres Ulyst til almindelig Værnepligt, som de mene paa denne Maade sikkrest at kunne udskyde til en fjern Fremtid, saa kan det dog ikke nægtes, at det er et naturligt Ønske — navnlig for alle dem, der nu skulle paatage sig en Byrde, for hvilken de hidtil have været frie — at de til Vederlag for de personlige og pekuniære Offre, dette kræver, fordre Forvisning om, at Øjemedet virkelig vil naaes. Denne Fortrøstning kan nemlig den nuværende Armeorganisation ikke give, og gjennem den blotte Udvidelse af Værnepligten vil Danmark ikke kunne opnaa noget tilfredsstillende Rigsværn. Jeg kan derfor være enig med dem, som beklage, at det forelagte Lov udkast kun er en blot og bar Rekruteringslov, og at dets Præmisses, langt fra at aabne Udsigt til en fyldigere Udvikling af vore Forsvarskræfter, tvertimod afvise en saadan Fordring. Efterat et andet Medlem saa fuldstændigen har godtgjort disse Præmissers Uholdbarhed, skal jeg ikke komme tilbage dertil, men kun fastholde, at den almindelige Værnepligt alene ikke vil kunne give os, hvad den nuværende Arme, d. e. en Linie, som selv paa Krigsfod kun holder 27000 Mand, og en Forstærkning, som kun eksisterer paa Papiret, ikke er: et betryggende Forsvar. Naar jeg taler om et betryggende Forsvar, da skal jeg strax bemærke, at jeg derved ikke tænker paa store og alvorlige Angreb, af en eller anden Stormagt, mod hvilket vi selvfølgelig ikke i Tidens Længde kunne værge os, naar vi skulle staa alene, men kun paa saa danne mindre Diversioner, hvorfor vi under en større Krig kunne være udsatte, naar vi ikke ere belavede paa at tilbagevise dem, og navnlig paa de pludselige Overfald, hvori vi altid ville være nødte til med egne Kræfter at modstaa det første Stød. Men selv naar Opgaven begrænses saaledes, er den nuværende Arme utilstrækkelig, især da vort Lands geografiske Beskaffenhed kan gjøre det nødvendigt, at hver Del maa værge sig paa egen Haand. Den er enten for stor eller for lille — for stor, naar den blot skal bruges til Parade og til indre Polititjeneste — for lille, naar den skal være et saa stærkt Forsvar for Landets Selvstændighed og Ære, som vore Kræfter tillade os at opstille.

Til at naa dette Maal gives der for Danmark ingen anden Vei, end den, som selv langt mægtigere Stater have maattet betræde, for gjennem et Landeværn, Milits, Nationalgarde, eller hvad man nu vil kalde det, at bringe Landets Forsvarsvæsen

til en saadan Styrke i Krig, som man i Fred umulig kan eller bør holde under Vaaben. Kun gjennem en saadan folkelig Organisation kunne vi erholde en Armeel, som kan opretholde den borgerlige Orden, uden at blive farlig for den borgerlige Frihed, og som i Krig kan forsvare Statens Selvstændighed, uden i Freden at ødelægge dens Velstand. Men dertil udkræves naturligvis Organisation og Vaabenøvelse. Naar Kommissarii militære Tilforordnede herimod har anført, at man har Exempler paa, at hele Batailloner Militis ere løbne bort for Slaget, da skal jeg ikke minde ham om, at man ogsaa har Exempler paa at fyrstelige Overgeneraler ere »ilede derhen, hvorhen Pligten kaldte«, d. e. langt bort fra Faren. Derimod skal jeg sige ham, at naar man, som ved Kjøge, skraber Landeværnet sammen umiddelbart fra Ploven, for uden Vaaben og uden Førere at jages mod Fjendens Kanoner, medens den Hær, til hvilken den skulde støtte sig, ligeledes var – «[sic.] langt borte fra Faren»: da er det helt rimeligt, at det ikke kunde værne om Landet. Men paa den anden side har alle Tidens Erfaring viist, at naar et Folk kæmper for sin Arne, sin Frihed og sin Ære, saa kæmper det godt, naar det er godt organiseret og godt ledet. Den Lære, vore Herrer Militære burde udlede af vor, som af andre Landes, Erfaring, er ikke den, at Militis er ubrugelig, men den, at den, for at blive brugbar, maa organiseres og øves.

Idet nu hele Komiteen har erkjendt, at Spørgsmaalet om Armeeorganisationen staar i nøje Forbindelse med den almindelige Værnepligt, hvis Indførelse vil forøge de betydelige Kræfter, som nu henligge ubenyttede, have tre af dens Medlemmer — deriblandt ogsaa jeg — vedlagt Betænkningen et Forslag, som vel ikke gaar ud paa Almenvæbning, men paa at organisere Forstærkningen, og saaledes saa nøje slutter sig til Armeeplanen af 1842, at det vel kunde vente at finde Indgang. Det er imid lertid ikke Hensigten, at det her skulde underkastes nogen egentlig Drøftelse, men ikkun, at det skulde ind sendes til Regeringen som Materiale for Sagens yderligere Bearbejdelse. Jeg skal derfor indskrænke mig til den Bemærkning, hvortil en falden Yttring opfordrer, at det vilde være en ilde anvendt Beskedenhed, dersom Forsamlingen skulde erkjende sig inkompetent til at forhandle om Ordningen af Landets Forsvarsvæsen. Ganske vist gives der heri Spørgsmaal, om hvilke kun de saa kaldte »Mænd af Faget« kunne have en begrundet Mening; men i sine Hovedtræk er det et politisk Spørgsmaal, som griber saa dybt ind i alle finansielle, borgerlige og sociale Forhold, at det vilde være meget sørgeligt, om ved sammes Afgjorelse de rent militære Anskuelser skulde faa overvejende eller endog udelukkende Indflydelse. Og forsaavidt man ved Siden af den særlige »Sagkundskab« [sic.] idelig plejer at paaberaabe sig

»Erfaringen» [sic.], saa skal jeg ikke miskjende dennes Betydning, men dog gjøre gjældende, at der gives en Erfaring, som gjennem Verdenshistorien er lige tilgængelig for Civile og Militære, for Unge og Gamle, og denne er nok saa meget værd, som den Rutine, der saa gjerne vil anmasse sig Erfaringens Navn. Det er derfor ikke paa Grund af nogen Tvivl om, at Stænderforsamlingen baade er berettiget og i Stand til at drøfte Spørgsmaalet om Landets Forsvarsvæsen, men kun fordi Sagen for Øjeblikket ikke ligger for, naar jeg tilraader den at indskrænke sig til at anbefale det vedlagte Forslag til Regeringens Overvejelse ved Udarbejdelsen af de Planer i Retning af Almenvæbning, som bør være den første Følge af Indførelsen af almindelig Værnepligt. Deri er hele Komiteen enig, medens kun eet af dens Medlemmer mener, at man bør fraaraade Udkastet, saalænge indtil man samtidig med den almindelige Værnepligt kan opnaa Almenvæbning. Det er denne Mening, jeg nu skal forsøge at gjendrive.

Naar Majoriteten udtaler, at Bondestandens Ret til at erholde Værnepligten udstrakt til alle Stænder nu, efterat Kongen har anerkjendt den, er saa uafviselig, at al Modstand derimod maa betragtes som unødigt Gjerning, saa er jeg naturligvis enig heri, skjøndt jeg antager, at Bondestandens Ret vilde være lige utvivlsom, enten Kongen var med eller imod. Men jeg mener, at her er Tale om noget Højere, end om en blot Retfærdigheds handling; thi jeg er saa langt fra, med Komiteens Minoritet at betragte den nuværende Værnepligt som en Bonden »som Statsborger« paahvilende Forpligtelse mod Fædrelandet, at jeg tvertimod betragter den som en lige frem Arv af Livegenskabet – Trældommens seneste Form. Her handles derfor ikke blot om at afhjælpe en enkelt Stands Overbebyrdelse ved en ligeligere og billigere Fordeling af visse Ydelser til Staten — nei, her handles om intet Mindre, end om at udslette det Trældomsmærke, der ved Fødselen er paatrykt en hel Stand, og gaar i Arv til dens Børn; her handles om en medfødt Kvalitet, der afslutter Bondestanden som en Kaste, og udelukker den fra Begrebet af Statsborgerskab. Bonden er værnepligtig, ikke fordi han bor paa en Bondegaard og ernærer sig af mindre Landbrug; thi den følger ham, naar han flytter ind til Kjøbstaden, og den Kjøbstadborger eller Adelsmand, som kjeber hans Bondegaard og driver hans mindre Landbrug, bliver ikke derved værnepligtig. Nei, den paahviler ham, fordi han er født med Bondekvalitet, med Værnepligtens fatalistiske Stempel. Men er det da ikke dette, man kalder en Kaste? Er det ikke en Modsætning, som imellem Blank og Neger, mellem Bramin Paria? Det nytter derfor ikke at ville bilde Bonden ind, at han bærer Vaaben »som Statsborgere; thi det er netop Ulykken, at han kun bærer dem som Bonde, og aldrig kan blive Statsborger, førend denne

Statsborger pligt bliver fælles for alle Statens Borgere. Det gaar heller ikke an at foré snakke Bonden, at det er en Ærea at forsvare sit Fædreland; thi den, som virkelig mener dette, han maa nødvendigvis for sig selv fordre sin Andel i denne Ære. Det var heller ikke vel betænkt, naar nys en æret Deputeret sagde, at ingen fri Mand kunde finde sig i den militære Disciplin«, i samme Aandedræt, som han mente, at Bønderne vel vilde kunne bære den. Ser han da ikke, at han derved udelukker Bønderne fra Begrebet om »frie Mænd«. Føler han ikke, at han derved stempler det nuværende System som en Rest fra den Tid, da Bønderne vare Trælle, fra en Tid, hvis sidste Spor nu maa og skal og vil blive udslettet af Danmarks Jordbund? Derfor ligger der i denne Sag noget ganske Andet og Mere, end blot at lette en Bønderne paahvilende Byrde ved en ligeligere Fordeling af samme; det gjælder om at nedbryde den kstemæssige Skillevej mellem Bonde og Ikke-Bonde. Først derved vil Bonden blive en fribaaren dansk Mand; først derved vil Begrebet om Statsborgerskab opstaa for ham — jeg kan vistnok sige for os Alle.

Hvis der nu i denne Sag ikke var Tale om Andet, end om det abstrakte Lighedsprincip, da vilde dette vistnok være sket Fyldest, hvis man, i Stedet for at udvide den tvungne Udskrivning til alle Statens Borgere, ophævede den ogsaa for Bønderne, saa at Militærtjenesten, ligesom al anden Statstjeneste, frivilligen blev udført for et dertil tilstrækkeligt Vederlag. Man vil derfor ogsaa finde, at de, som mistvivle om Muligheden af helt at kunne afvise Fordringen om retfærdig Lighed, og heller ikke have nogen ret Tro til, at det vil lykkes at udskyde dens Fyldestgjørelse, indtil vi engang kunne faa Almenvæbning, tilsidst have kastet sig over dette Forslag. Det behøver imidlertid ikke udførligen at paavises, at man paa denne Maade vel kan tilvejebringe saa mange lejede Soldater, som der vilde kræves til Opretholdelsen af den indre Orden, men ikke en saadan Hær, som kunde være i Stand til at forsvare Fædrelandet mod fremmed Vold. Det nytter ikke, at vi klage over, at alle europæiske Magter saaledes have overbudt hinanden i at opskrue Fordringerne til den væbnede Magt, at de til dette ene Statsformaal anvende en aldeles uforholdsmæssig Del af Folkenes personlige og pekuniære Kræfter. Vi kunne gjerne — paa egen Haand eller ved Citater af Bülow-Cummerow — jamre over »den menneskelige Daarskab«; men det staar ikke i vor Magt at skabe en ny Guldalder, hvori det ikke er Magten, men Retten, som gennem ordnede Institutioner hersker i Folkeretten, saaledes som den nu hersker i de enkelte civiliserede Statssamfund. Endnu er den evige Fred i alt Fald ikke indført i Verden; endnu leve Staterne i et forhold, der har større Lighed med den raa Naturstand, end med en saadan ideal Verdensrepublik. Derfor kan

Danmark ikke, unddrage sig de Betingelser, hvorunder alle uafhængige Stater leve, uden at give Afkald paa sin Selv stændighed. Det er for den nærværende Tingenes Tilstand, saaledes som den er i den virkelige Verden, og ikke som den kan lege i Digternes Drømme, at den Fordring stilles til Danmark, at sætte sig i Forsvarsstand. Og her vide nu Sagens Modstandere meget godt, at om vi saa anvendte hele vort. Budget paa at hverve Frivillige, saa vilde vi kun kunne tilvejebringe en Politihær, som muligen kunde blive farlig for den borgerlige Frihed, men ikke en Armeé, som — indenfor Grændserne af Landets Evne — kunde være et Bolværk for dets Selvstændighed. Det kunne vi kun ved at gjøre Landets Forsvar til en almindelig Borgerpligt, saa at Alle efter yderste Evne skulle medvirke til hvad der er Samfundets første og helligste Opgave.

Under Forhandlingerne om Hvervingssystemet have flere ærede Talere henvist til Englands Exempel. Jeg bliver altid fornøjet, naar man paaberaaber sig Englands Exempel, fordi ogsaa jeg er af den Formening, at England besidder Meget, som vi kunde være særdeles veltjente med at tilegne os. Men naar man altid er rede med det Svar, at hvad der passer for England ikke passer for os, saa vil det være meget let at bevise, at dette i det Mindste er sandt, naar der tales om dets hvervede Hær. Den passer for England, fordi det er rigt nok til at holde en respektabel Hær af lutter Frivillige, og fordi det søger sit væsentlige Forsvar bag sine »wooden walls«, saa at Hæren især er bestemt til For svar af Kolonierne, altsaa af Interesser, der vistnok ere vigtige, men dog kunstige, og helt forskellige fra dem, hvortil vort Rigsværn ene skal bruges, til at værne om vor Arne mod fremmed Vold. Men næsten ikke at kunne angribes i sit eget Land, og altsaa ikke at behøve at gribe til det yderlige Middel, at opbyde alle vaaben føre Mænd til Landets Forsvar — det gjælder kun om England, hvorfor det ogsaa kun er derfra, de Herrer have kunnet forskrive deres Exempel. Intet andet Land kan bygge sit Forsvar paa en hvervet Hær, fordi de alle er udsatte for Angreb af saa store Troppemasser, at de, selv om de dertil vilde anvende al deres Rigdom, dog ikke vilde kunne købe en tilstrækkelig Armeé. Allermindst kan Danmark det, og derfor passer Exemplet ikke paa os. Hertil kommer, at selv England ingenlunde har ment at kunne undvære en Milit. Vel er dens Organisation forældet og dens Uddannelse mangelfuld, fordi man stoler paa, at Flaaden skal kunne holde ethvert direkte Angreb borte fra Landet; men da England truedes med Landgang af Napoleon, da rustede man sig til at møde det ikke ved at aabne nye Hververkontorer, men derved, at den hele mandlige Befolkning greb til Vaaben og indøvede sig i deres Brug fra den ene Ende af Landet til den anden. Selv England har altsaa Milit, og der er netop for Tiden stærkt Tale om

at give den en tidsvarende Udvikling. Endelig er England det eneste Land, hvor en hvervet Hær ikke vil kunne med føre nogen Fare for Folkefriheden. Vil man her efterligne denne ene engelske Institution, saa give man os først en Konge, som intet formaar uden sit Ministerium, et Ministerium, som ikke kan raade over en Skilling eller en Mand, uden Parlamentets Samtykke, et Parlament, som ikke blot raader over de Midler, hvormed Hæren skal lønnes, men som endog har forbeholdt sig at løse den fra sin Faneed og Lydighedspligt blot ved ikke at fornye »the mutiny bill«; saa give man os først og fremmest en offentlig Mening, saa stærk og i dette Stykke saa en stemmig, at Enhver vilde blive betragtet og behandlet som gal, der vilde forgribe sig paa Folkefriheden. Alt dette har England, og alt dette have vi ikke. Derfor kan England ikke blot betale, men ogsaa taale en hvervet Hær, medens vi ikke kunne nogen af Delene. Danmark kan — jeg gjentager det — kun faa et virkeligt Forsvar, ved i den yderste Udstrækning at benytte alle de Forsvarsmidler, hvorover det kan raade, og ved at organisere dem saaledes, at de ikke i Fredstid opsluge hvad de i Krigen skulle værne om, og saaledes, at de i Farens Stund kunne [sic.] baade findes og bruges.

Jeg har her udtalt min Mening om de tvende ikke blot forskellige, men hinanden fuldkomment modsatte Systemer for Ordningen af Forsvarsvæsenet, som her have været paa Tale, og jeg har, ved at slutte mig til det Betænkningen vedlagte Forslag til Forstærkningens Organisation, søgt at bidrage til en Udvikling af det hos os Bestaaende i den Retning, jeg anser for den rette. Men hvor naturligt det end er, at Forhandlingerne ere komne ind paa disse Spørgsmaal, saa maa det dog ikke tabes af Sigte, at hvad der foreligger, kun er en Rekruterings lov, bygget paa almindelig Værnepligt, og at det altsaa kun er derom, at der nu vil kunne opnaaes et praktisk Resultat.

Hvis nu det foreliggende Udkast var som det, der forelagdes i forrige Session, som vel udgav sig for at handle om almindelig Værnepligt, men som kun havde Retfærdighed til Udhængsskilt, men ikke til Indhold, da vilde jeg gjøre nu, hvad jeg gjorde dengang: tilbagevise det. Men dette vil ikke med Sandhed kunne siges om nærværende Udkast. Renset og forbedret, saaledes som Udvalget har foreslaaet, vil det fyldestgjøre Fordringen om retfærdig Lighed. Derved er Bondestanden sket sin Ret — og jeg tror at have vist, at dette har en større og følgerigere Betydning, end man i Almindelighed antager. Men ogsaa for vort Forsvarsvæsens Forbedring er det et vigtigt Skridt. At der til en aarlig Udskrivnings masse af 10000, af hvilke man nu kun bruger 6000, herefter

kommer et Tillæg af 2000, faar især derved sin Betydning, at der netop blandt disse 2000 findes mange Kræfter, som ville bidrage til at hæve Armeens Aand og forhøje dens baade borgerlige og militære Brugbarhed. Men hertil kommer, at, naar saaledes Armeen bliver en tro Afspejling af det hele Folk, ville alle de Samfundsklasser, som hidtil kun lidt have interesseret sig for den, ganske anderledes føle sig knyttede til den, og saaledes benytte deres Indflydelse til at fremskynde netop de Reformer i selve Armeorganisationen, som vi ønske, og til hvis Gjennemførelse vigtige Betingelser først til vejebringes derved, at Værnepligten bliver almindelig for Alle. Jeg vilde derfor anse det for uforsvarligt, om vi ikke nu tog, hvad vi kunne faa. Jeg stemmer for at tilraade Udkastet.

Kilde

Carl Ploug: 1873. Orla Lehmanns efterladte skrifter. Bd. 3. København: Gyldendal.

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Politisk tale, Stænderforsamlingstale

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-tale-paa-roskilde-staenderforsamling-l-1846>